

GUNILLA GREN-EKLUND

Att konstruera historia: exemplet Heliga Birgittas födelseplats.

Birgitta från Sverige, helgonförklarad, klostergrunderska, Europas skyddshelgon, har på senare tid i vissa sammanhang blivit omplacerad till sin födelseort från den traditionella, Finsta gård i Skederids socken, till en annan plats, till Fresta socken och där närmare bestämt till Sköldnora gård.

Företaget har uppenbarligen initierats utifrån en önskan att kunna placera Upplands Väsby

kommun på Sveriges kulturella karta. Det område där kommunen Upplands Väsby bildades under 1900-talets senare del har förvisso en lång historia, inte minst uppvisad i traktens många runstenar och med en rad gamla gårdar belägna inom det som kan betraktas som Svea rikets kärnområde. Men det man nu valt att hämta fram ur en lokalhistorisk studie som något centralt viktigt för kommunen är en idé om att Heliga Birgitta skulle ha en ursprunglig anknytning till Fresta socken.¹ Valet har uppenbarligen styrts av viljan att med slagkraft placera in en väl profilerad och allmänt känd gestalt som sinnebild för området. Utifrån det kommunala initiativet har också Fresta församling tagit upp tråden och i anknytning till kyrkan och dess verksamheter har utformats ett »Birgittaprojekt.»² Den fråga som ovillkorligen

1 I *Kampen om bygdemakten* 2012, författad av Mats Lejdeby och publicerad av Upplands Väsby kommun vid dess 60-årsjubileum anføres visst material (s. 124 f.) som anses ge skäl att ändra Birgittas födelseplats från Finsta till Fresta. Argumenten för detta kommer att granskas i denna artikel. Det är nödvändigt, inte minst på grund av att idén har fått spridning. Den blev citerad som självklar i en (tidigare) version av artikeln om heliga Birgitta på svenska Wikipedia. I den formella summeringen på slutbladet i boken förekommer dock följande reservation: »Fakta, innehåll, åsikter eller tolkningar av fakta i denna bok återspeglar inte nödvändigtvis uppfattningen hos Upplands Väsby kommun utan ska uteslutande betraktas som författarens».

2 <http://www.svenskakyrkan.se/fresta/birgittaprojektet>. Man talar där om att stöd finns hos »flera forskare». Vilka dessa skulle vara anges inte och det är

måste ställas inför hela tilltaget gäller det historiska underlaget och dess bärkraft.

Med följande avses inte en studie av Birgittas person och roll utan i stället gäller det att identifiera och om möjligt belägga historien – eller kanske man kan säga mytologin – kring hennes ursprung. Eftersom det redan existerar en annan historia, den om Finsta, av mycket lång tradition att väga in är det nödvändigt att granska inte bara avsikterna utan i all synnerhet det sakliga underlaget när nu en ny historisk »sanning» kommer till bruks. I sammanhanget är det först och främst sådana bevarade texter i vilka man kan avläsa förhållanden som kan beröra Birgittas familj och hennes tidiga år som måste utvärderas.

I fallet med Heliga Birgittas födelseplats har ett utpekat historiskt material blivit använt som underlag till att identifiera och konstruera den nya berättelsen om Birgittas barndom i följd av vilken den plats som knyts till henne i ett följande steg ska kunna associeras med begreppet helighet. Tanken med berättelsen tycks vara att ge legitimitet åt platsen att utgöra mål för pilgrimsfärder. Men hävdar man att det överhuvudtaget går att fastställa var Birgitta föddes måste man ovillkorligen börja med att kritiskt tolka det tillgängliga historiska materialet.³

Den grundläggande tolkningen av materialet måste vara autentisk och tillförlitlig för att ett seriöst historiebruk ska kunna betraktas som

giltigt.⁴ Trovärdigheten i en historisk nykonstruktion måste baseras på en rimlig och konsekvent tolkning av befintligt källmaterial och inte enbart på hypotetiska resonemang kring källorna. Det ligger nära till hands att för det som byggs upp på otillförlitliga historiska påståenden använda termen »historiemissbruk», dvs i sådant fall att själva tolkningsunderlaget är otillfredsställande.⁵ Man kan i varje fall utgå från att de anspråk som bygger på en nytolkning av material som rör Birgittas födelseplats under alla omständigheter måste betraktas som egentligt *historiebruk* – av den generella betydelsen att man utifrån en förutbestämd intention brukar historien till att göra den synlig i samhälle och vardag. I det här fallet används en *konstruerad* historieberättelse i uppenbar avsikt att ge en kommun identitet och därtill till och med skapa en lokal ritual med kyrklig anknytning. Men en sund och fördomsfri tolkning av historiska förhållanden kan inte offras i en aldrig så välmenande avsikt att bygga upp turistnäring, ett huvudskäl som tycks ligga bakom den nu diskuterade nytolkningen om Birgittas födelseplats.

VAD ÄR RELEVANT FÖR EN HELGONFÖRKLARING?

Innan man ger sig in i den direkta frågan om Heliga Birgittas födelseplats och överväger om den alls har någon relevans i fråga om tolkningen av helgonet kan det finnas anledning att se närmare på vad som händer när en person blir

svårt att tolka projektet på annat vis än som drivet av kommunalt och kyrkligt anställda med sikte framför allt på turistnäringen.

3 Att tolka historiska texter i en särskild avsikt är att bruka dem. För begreppet »historiebruk», se Peter Aronsson, *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund 2004. Aronsson framhåller legitimitetsanspråk som grundläggande för att använda historia. Begreppet har även kommit att iaktas i kyrkohistorisk forskning med hänsyn till att historia kan beskriva och legitimera teologiska anspråk. Se Carola Nordbäck, »Den kyrkohistoriska vetenskapens utmaningar och möjligheter: Reflektioner kring historiografi, begreppshistoria och historiebruk». I: *Rum för teologisk spänning. Historiska, samtidsorienterade och kyrkliga perspektiv i teologisk forskning*. Utg. Kim Groop, Mikael Lindfelt & Pekka Lindqvist. Åbo 2011.

4 Så förfar Eva Ahl-Waris i sin avhandling från Helsingfors: *Historiebruk kring Nådendal och den kommemorativa anatomin av klostrets minnesplats*. Vadstena 2010.

5 Begreppet »missbruk» skulle i så fall enbart användas som ett kognitivt begrepp och hänföra sig till det rent historievetenskapliga fältet, alltså användas fritt från sekundära normativa föreställningar inom fälten ideologi och moral. Historiker av i dag lyfter dock inte ut »missbruk» från själva huvudbegreppet »bruk», t.ex. Aronsson 2004, s. 55. En fördjupad diskussion finns hos Klas-Göran Karlsson, *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Stockholm 1999, s. 58 ff.

helgonförklarad. Det är utan tvekan fråga om att motiveringarna för kanoniseringar är och genom tiderna har varit likartade. Förloppet och resultatet i varje kanonisationsakt är att det till sist inte är personen/individerna som sådan utan vissa särskilda handlingar och levnadssätt som lyfts fram såsom avgörande: martyrskap, mirakler och helbrägdaförmåga, hjältebragder i Kristi och kyrkans namn, fromheten i verksamheten, en bevittnad kontakt med det gudomliga, förmåga att förmedla en egen närhet till Gud. Allt ses som gåvor som helgonet har mottagit och verkligen brukat. Det slutligt avgörande kan därför sägas vara det bevittnade resultatet av en livsresa mer än själva förloppet av helgonets liv i världen som person. I fråga om Heliga Birgitta betonas i kanonisationsakterna främst den fromhet i världen som hennes liv och uppenbarelsetexter omvittrar, med tillägg av redogörelser för mirakler både före och efter hennes död.⁶

Samtidigt är de världsliga processerna kring helgonförklaringar många gånger involverade i politiska och kyrkopolitiska ställningstaganden och det gäller i hög grad processen kring Birgittas kanonisation. Det kan sannolikt tillskrivas det faktum att hon själv hade en sådan position i sitt liv, både i Sverige och under senare decennier i Rom, att det hörde till det självklara för henne att ta del i världens och kyrkans affärer, om än – även i det sammanhanget – driven av sin djupt religiösa läggning.⁷ Det är alltså från utgångspunkt av Birgittas helgonkap som det kan vara

berättigat att ägna någon tanke både åt hennes personlighet och åt hur hennes liv gestaltade sig.

Vid en första blick på faktorer i Birgittas liv som har relevans för hennes helgonförklaring går det då inte att avvisa att hennes ursprungliga sociala situation som tillhörig en stormansläkt hade betydelse för vad hon gjorde och kanske för vad hon blev. Men det är ändå inte alls relevant att av materialet från medeltiden avkräva några detaljerade fakta om vilken plats, vilken gård och vilket hus helgonet föddes och växte upp i; det torde enbart ha rent lokalhistoriskt intresse. Måhända Birgitta kan, som alltid har skett och gäller i berättelser om helgon i allmänhet, brukas i lokala sammanhang till att ge betydelse åt en särskild plats, men det är omöjligt att hävda att lokalen hade någon särskild betydelse för henne och berättelserna om henne.

VAD MAN VET OCH INTE VET OM HELIGA BIRGITTAS URSPRUNG

Historiska fakta kring Birgitta Birgersdotter av Finstaätten är på många sätt indirekta. Så är tidpunkten för hennes födelse inte alls känd, men en rimlig slutsats är att hon var född 1302 eller 1303. Historiskt dokumenterade, helt säkra data om henne får man först när det gäller giftermålet i tidig ålder med Ulf Gudmundsson av Ulvåsaätten 1316. Fortsättningsvis är många tidpunkter klart dokumenterade basfakta – det gäller tiderna för hennes pilgrimsfärder, för hennes hemvist i Rom från 1349 och att hon dog där den 23 juli 1373, samt att hon kanoniserades den 7 oktober 1391. Vidare är det väl dokumenterat att hon fick ett första erkännande 1370 i sitt bemödande om en egen klosterorden, i det läget med en viss formell anknytning till augustinorden, Ordo Sanctissimi Salvatoris (den allraheligaste frälsarens orden), även benämnd Birgittinorden, som fick en självständig ställning genom flera påvebullor efter Birgittas död.

Något om Birgittas rent personliga historia kan visserligen i viss mån uttolkas ur hennes egna vittnesbörd i Uppenbarelsetexterna, men

⁶ *Acta et processus canonizationis Sanctae Birgittae. Codex Holmiensis A 14*. Med inledning av Isak Collijn. Stockholm 1920. Volymen innehåller en facsimile av handskriften A 14, som översändes till Antikvitetskollegiet i Stockholm år 1619 från Vadstena och behölls där, medan den större delen av biblioteket från Vadstena hamnade i UUB, se s. X f. Texten i tre befintliga handskrifter finns också utgiven: *Acta et processus canonizacionis Beate Birgitte. Efter Cod. Holm. A 14. Cod. Ottob. Lat 90 o. Cod. Harl. 612* med inl., personreg. och ortsreg. utg. av I. Collijn, (Samlingar utg. av Svenska Fornskriftsällskapet Ser. 2. Latinska skrifter. Bd I.) Uppsala 1924-1931.

⁷ Alf Härdelin, »Mystik och politik hos Heliga Birgitta», *Signum* 29 (2003), 8, ss. 19-29.

det måste ske med reservationer eftersom det som bjuds enbart är osystematiserade fragment av hennes livshistoria. Därför kan hennes egna ord snarare fungera som underlag för hypoteser om hennes person än att något faktiskt kan fastställas. Detsamma gäller också för många traderade berättelser, legender och bilder, mer eller mindre fragmentariska, om händelser i hennes liv. En del av allt detta knyter visserligen an till hennes tid i Sverige, men i mycket ringa grad till hennes barndom och uppväxt.

Man har, utan egentliga belägg, velat fastställa många olika bilder av Birgittas agerande i världen. Det mest påtagliga, som av kända historiska fakta och av hennes egna texter kan slutas till om hennes grundläggande personlighet, är att denna måste tolkas som både egenartad och stark. Självklart är det en påtaglig bakgrund att Birgittas livsmiljö i ett medeltida samhälle var viktig, liksom hennes uppfostran, som uppenbarligen skedde i hennes tids fromhets tecken. I vår tid närmar sig biografier och personskildringar ofta fiktionen vilket leder författaren till att ta sig rätten att både välja bland fakta och välja bort, men också att lägga till sina egna idéer om den biograferades karaktär, sådana som inte ens behöver vara historiskt rimliga. Så har åtskilligt av mer preciserade detaljer hämtats fram ur tillgängliga berättelser om Birgittas liv och fått definiera henne som person. Må man spekulera utifrån varje steg hon tar i sitt vardagliga liv och lägga det som tolkningsgrund för hennes personlighet, men det krävs att man ständigt påminner om att vad man då rör sig med är enbart antaganden och inte belagd historia.

Det som ur historisk synpunkt övergripande kan konstateras är att, oavsett hur man tolkar Birgittas verklighet och fäller skilda omdömen om henne, hon har blivit en svensk nationell gestalt, nyttjad eller utnyttjad. Hennes roll i svensk historia, under hennes egen tid, är absolut inte försumbar. Men det är på plats med en erinran om att berättelserna om Birgitta och

hennes samhällliga roll under tiders lopp har skapats inom olika tidsandar.⁸ Den bild som tidigast förmedlades var politiskt och kyrkligt anknuten, vilket gav effekt på hur hon uppfattades som person. Någon regelrätt, klassisk hagiografi har på svenskt område varken under katolsk tid eller senare blivit skriven om Birgitta.⁹

Luthers fördömning av Birgitta, med ett stort frågetecken om helgonskapet, levde kvar i kritik mot henne under århundraden. I svensk historieforskning och kulturanalys dominerade i antik katolsk anda länge de rent negativa omdömena om Birgitta som person.¹⁰ Under 1800-talet hade det historiska intresset för medeltiden vaknat och hennes texter blev alltmer kända, men de lästes främst som fristående litterära texter och blev därmed främst föremål för litteraturvetenskaplig kritik.¹¹ Det var först under det förra seklet då hela biografgenren personaliserades och samtidigt den allmänna inställningen till helgon i evangeliska kyrkor förändrades som man åter alltmer började hänvisa direkt till Birgittas individuella liv och sätt att vara. »Sveriges märkligaste kvinna» var titeln på en bok av Carl Magnus Palmgren från 1914.¹² En högst personlig, omvärderande och i samtiden omstridd tolkning av Birgitta

8 Det gäller att se hur historier och berättelser har konstruerats och brukats i olika tider. Aronsson 2004, ser det som en viktig del av den historiografiska forskningen och talar (s. 28) bl a om »förändringar i samhällets sätt att iscensätta sin historia».

9 En utförlig genomgång med bedömningar av biografiska framställningar föreligger i Carina Nynäs, *Jag ser klart? Synen på den heliga Birgitta i svenska 1900-talsbiografier* (Akad. avh.). Åbo 2006. Författaren väljer där, s. 423 ff, att definiera fyra moderna framställningar om Birgitta som »hypotetiskt» hagiografiska. En beteckning på de utvalda böckerna som »apologetiska» tycks dock vara mer tillämplig, något som blir slutsatsen när man väl får en genomgång av författarens uppfattning av begreppet »hagiografi» på s. 431 ff.

10 En skiss över skiftande värderingar ger Nynäs 2006, ss. 129-142.

11 Henrik Schücks negativa omdöme är välkänt. Det gäller hennes person utifrån tanken att hennes texter är hallucinatoriska.

12 Carl Magnus Palmgren, *Sveriges märkligaste kvinna, Birgitta Birgersdotter*. Stockholm 1914.

gav Emilia Fogelklou 1919.¹³ En aldrig sinande ström av böcker om Birgitta har sedermera skrivits under senare delen av 1900-talet, ända till idag och intresset för hennes person kommer sannolikt att fortsätta. Att man under senare tider ofta fokuserat på vissa enskilda drag och funktioner hos henne framgår tydligt av en rad olika boktitlar: hon skildras bland annat med tonvikt på att hon var åttabarnsmor och en from husfru, stormanshustru och furstinna av Närke, att hon var en politisk maktfaktor, sierska och pilgrim, det har betonats hur nära hon levde sin familj och mycket annat.¹⁴ En komplett insikt om Heliga Birgitta som person kan vi inte räkna med att någonsin få, inte heller en rättmätig sammanfattning. Men tolkningarna av henne både som civil person och som helgon måste under alla omständigheter ske kritiskt, bl a med medvetenhet om skillnaden mellan verklighet och mytologier och med vaksamhet inför språkliga misstag.

KÄLLORNA OM BIRGITTA

Divergerande uppfattningar i en historisk fråga är ytterst beroende av olika tolkningar av ett konkret material, inte bara av lämningar och artefakter från en gången epok utan också, nog så påtagligt, av texter. När det gäller texter kan feltolkningar ske av olika skäl. Inte bara en begränsad tillgång på material men även okunnighet, dåliga analyser och brist på kontextualisering av materialet kan lastas. Allt sådant och mer därtill är detsamma som försumlighet i källkritik, som blir till inadekvat och många gånger även anakronistisk tolkning av materialet.¹⁵ I granskningen av själva tolk-

ningsprocessen ingår också att bedöma i vilken avsikt den aktuella tolkningen har gjorts, om den skett med något slag av fördom, omedveten eller medveten. Studiet av hur olika argument för var Birgitta föddes har tillämpats är således intressant, inte bara för att försöka fastlägga något faktiskt i dåtid utan också, nog så viktigt, för att belysa just hur historia uppfattas och brukas här och nu.

De direkta källorna om Birgitta själv som verkligen förmedlar kunskaper om hennes historiska roll, hennes svenska ursprung och hennes miljö, är få och osäkra. För den breda bilden, socialt och religiöst, av hennes samtid, 1300-talet har vi tillgång till medeltida dokument – brev, köpehandlingar, testamenten – i *Svenskt Diplomatarium*. Inför samlingen måste den reservationen göras att materialet ändå har sina begränsningar, i det att handlingarna är punktvis bevarade och framför allt öppna för skilda tolkningar, särskilt om texterna tas var och en för sig och deras större kontext inte beaktas. Utan insikter om sammanhangen blir källorna grumliga, men även med sådan hänsyn tagen och om källorna placeras in i en allmän kontext kan till sist enbart hypoteser uppställas. Sådana kan sedan stå emot varandra och alla ha lika värde, på det sätt som alltid har gällt och gäller för skilda ställningstaganden i många av både vetenskapens och trons frågor.

Med hänsyn till läget i fråga om befintliga källor kan man, eller snarare måste man, nöja sig med följande fakta som med viss säkerhet kan klargöra Birgittas ursprungsmiljö. Birgitta hörde till frälset, till en stormansätt som utgjorde en del i ett nätverk av svenska stormanssläkter under 1200-1300-talen. Hon var därför från början helt enkelt »Birgitta Birgersdotter »av» (eller »till») Finsta. Med ett sådant uttrycksätt har länge, väl belagt under många sekler, varje enskild individ identifierats, och det har inte bara gällt stormanssläkterna utan alla skikt i

13 Den framställning av Birgitta som utgjorde vändpunkten för en omvärdering av hennes person torde vara Emilia Fogelklou, *Birgitta*. Stockholm 1919 (med flera senare omtryck).

14 De här nämnda egenskaperna anges i några titlar på Birgittabiografier från senare decennier, några av dem noggrant genomgångna av Nynäs 2006 från s. 145.

15 Aronsson 2004, s. 106: det gäller i historiestudier »att kunskapsobjektet tillhör det förflutna, men att

dokumentet är samtida... Källkritiken ska fylla det tidsmässiga gapet mellan då och nu...»

samhället. Till ett eget personnamn läggs ett patronymikon och vem det är fråga om tydliggörs ofta med en hänvisning till familjegården, den gård som så småningom, åtminstone inom frälset, kom att betecknas som sätesgård. För den adel som växte fram i senare medeltid ur de tidigare stormanssläkterna angavs gärna också ett platsnamn som markör, även när efterhand mer pregnanta släktnamn antogs. Det är helt enkelt i huvudsak just på grund av denna sin släkttillhörighet som man om Birgitta genom sekler har antagit att hon också var född och uppväxt på den gård, Finsta, som gett namn åt hennes familj. Det har dessutom inneburit att hon tänkts ha haft sin kyrkliga tillhörighet där själva släkten och dess gård hade sin, nämligen i detta fall i Skederids socken med kyrka i Sjuhundra härad i Uppland.¹⁶

I den tidigaste beskrivningen av Birgittas liv, sammanställd tidigt av de båda Petrus Olovsson, som ingick i hennes närmaste krets redan under åren 1323-1349 i Alvastra och sedan i Rom, antyds inget om hennes lokala bakgrund. Där handlar avsnittet om barndomen om det som var viktigast i hennes uppväxt inför kanonisationen, framför allt om föräldrarnas och familjens fromhet.

Den djupa och levande traditionen kring Birgittas ursprung under medeltiden kan i stället avläsas i en krönika om Birgitta som författades av Margareta Clausdotter, abbedissa i Vadstena

åren 1472 till 1486.¹⁷ Hon skriver följande om Birgittas moder Ingeborg.

»Och man må veta, att hon och hennes värdige herre, de bodde i Uppland på en gård som kallas Finsta och ligger icke långt från Uppsala. Och där födde hon sin heliga dotter Sankta Birgitta och flera av sina barn, men nu vila hon och hennes ärade herre i Uppsala domkyrka i Sankta Katarinas kor.»¹⁸

Denna berättelse anser utgivarna bygga på äldre anteckningar som fanns i Vadstena.¹⁹ För-siktigtvis bör man ändå betrakta det just som en berättelse, men vad den i varje fall fastställer är hur gammal själva traditionen kring Finsta och dess gård som Birgittas födelseplats är.

Trots den explicita traditionen, bör man ändå stanna vid att enbart ange att Birgitta hör till Finstasläkten – den släkt som är »av» eller »till» Finsta – och det är knappast relevant, förutom att det är diskutabelt, att förvandla det till ett historiskt faktum av innebörden att hon skulle vara född och uppväxt »på» Finsta.

17 Claes Annerstedt (ed.), *Scriptores rerum Svecicarum medii aevii*. T. 3. Uppsala 1871 et 1876. Citerat från 3:2 s. 209: »the bodho i Opplandh oppa en gardh som kallas Finzstada, liggiandis widh Oppsala (fotnot i utgåvan: *Hoc praedium in parœcia Skederö et territorio Sjuhundra situm sex miliariis Suecanis circiter ab Upsalia distat*). Oc thær födde hon sina hælga dotter sanctam Birgittam oc flere sin barn». Originallet till texten är förlorat, utgivaren har tagit hänsyn till flera föreliggande avskrifter.

18 Till modern svenska av Tryggve Lundén i »Den heliga Birgittas förfäder och efterkommande». Av abbedissan Margareta Clausdotter. I: *Den heliga Birgittas Uppenbarelsen*. Till svenska av Tryggve Lundén. Bd 1, ss. 45-54. Malmö 1957. Uppsala Domkyrka började byggas vid mitten på 1200-talet och var långt ifrån färdig när koret i fråga togs i bruk under 1300-talet, kyrkan invigdes först 1435. I testamentena för Ingeborg och Birger talas om gravplats i St Nicolai kapell i Domkyrkan, senare även kallat Katarinas kor. Gravstenen av svart marmor i det som nu kallas Finstakoret skall vara Domkyrkans äldsta gravvård, mycket kostsam i anskaffning från Frankrike. Herman Bengtsson, *Uppsala Domkyrka VI. Gravminnen* (Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium vol. 232). Uppsala 2010, ss. 79 ff. Från gravvården är bilden som inleder artikeln hämtad. Foto Tord Harlin.

19 Annerstedt a.a. s. 207: *Dubitari non posset, quin Margareta abbatisa vetustas annotationes in monasterio asservatas secuta esset, etiamsi testimonia hujus rei deessent*.

16 Birgittas ursprung i Finstafamiljen och dess gårdar i trakten har också varit ett skäl till antagandet, som inte kan styrkas av någon skriftlig källa, att Skederids kyrka under katolsk tid skulle ha varit en vallfärdskyrka efter hennes kanonisering 7 oktober 1391. Hur långt tillbaka den uppgiften kan spåras är osäkert och direkta källor saknas. Det är ett faktum att i handlingar inför Birgittas kanonisation (DS 9571/SDHK 40534) bara Vadstena och ingen annan plats omnämns som vallfärtsort. Dock finns i kraft av en sedan länge levande tradition påminnelser om Birgitta i Skederids kyrka, därtill påtagliga sådana, i texter, inventarier och i specifika traditioner. För en sammanfattning om Skederid och dess relation till Finsta, se Ingeborg Wilcke-Lindqvist, »Husby och Skederid» i *Fornvännen* 62, 1958, s. 62-71. Skederids socken finns utförligt genomlyst i *Det medeltida Sverige* (DMS), 5 *Attundalands Lyhundra, Sjuhundra* av Sigurd Rahmqvist, Lars-Olof Skoglund. Stockholm 1986, s. 158-170.

DEN NYKONSTRUERADE
FÖRESTÄLLNINGEN OM BIRGITTAS
FÖDELSEPLATS

Men låt oss närmare granska de speciella argument som i namn av lokalhistoria under senare tid har presenterats som sensationella och som gör gällande att Heliga Birgitta alls inte var från Finsta, Skederids socken, Sjuhundra härad utan från Fresta socken i Vallentuna härad²⁰ och – utan att just det finns med i någon som helst källa – till och med vore född på Sköldnora gård.

Idén har, som inledningsvis nämnts, utvecklats i den lokalhistoriska publikation som gavs ut av Upplands Väsby kommun inför dess 60-års jubileum.²¹ Författaren, Mats Lejdeby, deklarerar i enlighet med titeln på boken att han avser att, med Upplands Väsby som exempel, teckna »bygdemakten», dvs det lokala självstyrets roll och menar att det skulle varit mycket starkt i det medeltida samhället. Den tesen är knappast så pass underbyggd att den framstår som enda möjliga tolkning av maktförhållanden i det medeltida svenska samhället; stormän och frälse spelade uppenbarligen där en väsentlig roll på alla plan. Frågan är om ens odalbönderna så entydigt som sker i publikationen kan definieras som »fräa», i enlighet med vår tidsbundna terminologi. När det gäller Birgitta ingår författarens synpunkter på hennes tidiga liv i Uppland enbart som en del i försöken att kartlägga Upplands Väsby's lokala historia och maktförhållanden under medeltiden, från omkring år 1000 till Gustav Vasa.

Hypotesen som ska knyta Heliga Birgitta till

20 Det har t o m hävdats att Fresta kyrka varit Birgittas barndoms kyrka. Även om kyrkan har sitt ursprung på 1200-talet måste det nämnas att där förekommer inte några som helst påtagliga Birgittaminnen på det sätt som det gör i Skederids kyrka.

21 I den snåriga historien om stormännen och de kungliga ätternas kamp om kungavärdigheten fokuserar Mats Lejdeby i *Kampen om bygdemakten* (se fotnot 1 ovan) på den sk Rumbysätten – med många präster i släkten, – utifrån dess anknytning till gårdar i trakten. Som speciellt betydande framställs Filip Finvidsson, vilken även hörde till dem som arbetade med att färdigställa Upplandslagen under ledning av lagman Birger Persson av Finstaätten; den antogs 1296.

Upplands Väsby utgår, som det ser ut, huvudsakligen från två enskilda argument, vilka båda utgörs av läsningar av ett par medeltida skrivna dokument av olika art. Det första argumentet bygger på en handling som tolkats så att Birgittas far Birger inte kan ha ägt Finsta vid tiden för hennes födelse och det har kompletterats med ett annat dokument som skulle innebära att Birger Persson återköpte Finsta långt senare. Det andra argumentet gäller enbart ett ord i texten om Heliga Birgittas kanonisationsprocess. I båda fallen har argumenten pressats hårt och dokumentationen har inte utvärderats till sin tillförlitlighet och framför allt inte satts in i en samtida realkontext.

ARGUMENTET OM BIRGER PERSSONS
GODSINNEHAV

För att kunna tolka den handling som skulle bekräfta Birgers frånvaro från Finsta krävs en övergripande bild av källäget. Den viktiga källan till svensk medeltidshistoria i allmänhet är den samling av brev och handlingar som bevarats, ett dominerande antal av dem dokumenterande stormännens affärer. De flesta handlingarna finns på Riksarkivet, men *Svenskt diplomatarium/Diplomatarium Suecanum* innehåller ytterligare material från andra svenska arkiv och bibliotek. Texterna finns väl tillgängliga för studier såväl i tryck som digitalt på nätet och de har blivit noggrant genomarbetade av experter.²² De allra äldsta, mer sparsamt bevarade dokumenten går tillbaka ända till 800-talet.²³ I materialet kan man finna en del sakuppgifter som rör Birgitta och hennes släkt; aktuella handlingar från fram till mitten på 1300-talet är i huvudsak skrivna på latin, till viss mindre del

22 Materialet som är en öppen resurs på nätet har god sökbarhet. Hänvisningar till *Diplomatarium Suecanum* anges här med både DS numret i dess tryckta volymer och med SDHK numret ur huvudkatalogen som används som dokumentnumrering i den digitala versionen på www.nad.riksarkivet.se/SDHK.

23 Från tidigt 800-tal är förtecknade avskrifter av dokument som berör påvliga delegeringar av missionärer till Norden.

också på fornsvenska. Men, även om mängden av dokument blir allt mer omfattande för senare tidsskeden, kan de aldrig sägas förmedla en fullständig bild av den svenska medeltiden.

Det är i huvudsak utifrån detta material som kartläggningen av Finstaätten utgår, och det är också huvudkällan till vad man vet om alla de medeltida frälseätterna.²⁴ I den översikt över Finstaätten som gjorts av Jarl Gallén och A. Filip Liljeholm är angivet att anknytningen till Finsta inte kan spåras längre tillbaka än när Birger Persson 1283 köpte godset av sin kusin, Ragnhild Erlandsdotter, som var en genom både arv och giftermål mycket besutten person.²⁵ Finsta ägde hon uttryckligen som fadersarv (*patrimonium*), men hur långt tillbaka det syftar finns inte dokumenterat. Finstaättens medlemmar hade vidsträckta gods- och markinnehav, och kärnan av det ägda tycks ha varit beläget just i Sjuhundra härad. Men Birger Persson både ärvde och förvärvde åtskilliga egendomar i andra delar av Uppland, framför allt inom Attundaland och då även i Vallentuna härad, liksom också i Närke, Södermanland och Småland.²⁶

Dokumenterna från den för Finstaätten aktuella tiden, från slutet av 1200-talet och början av 1300-talet, omvittnar främst hur stormännens gods och egendomar växlade ägare genom köp och byte och genom arv och gåvor. Sådan verksamhet pågick ständigt och i många bevarade handlingar stadfästes affärerna legalt, oftast med en mängd vittnen som namnges i breven. Avsikterna med de enskilda affärerna är inte helt skönjbara, men det är sannolikt att man många gånger önskade vidga och arrondera

sina befintliga ägda områden med intill liggande egendomar.

Trots diplomatariets omfång disponerar vi inte en komplett kartläggning av alla affärer som pågick. Det var alls inte så att alla handlingar sparades med omsorg. I brist på kompletterande källmaterial kan man lätt frestas att ovederhäftigt använda argument *e silentio* – så att frånvaro av dokumentation skulle innebära att en affär aldrig ägt rum. Inte heller kan man räkna som säkert bevisat att alla affärer fullföljdes för vilka dokument verkligen är bevarade – exempel finns som visar att så inte alltid var fallet. Ytterligare något som gör tolkningen av dokumenten osäker är frågan om den latinska terminologin för de objekt som köps och byts och testamenteras. Om detta finns en diskussion mellan forskare.

Den handling i *Diplomatarium Suecanum* som Frestahypotesen främst stöds på innehåller följande.²⁷ Den 8 september 1296 gjordes ett byte av gods, på latin här *predia (commutacio prediorum)* mellan herr Birger Petersson och herr Rörrik Mattsson från Sollentuna. Detta byte genomfördes i Stockholm »enligt fäderneslandets lagar» och bevitnades av inte mindre än 25 pålitliga namngivna män.²⁸ Birger har överlåtit (*dimisit*) sin »gård» (*mansio*) som heter Finstad med kvarn mot den *curia* som nämnde Rörrik äger i Skiöldnor med dess kvarnar. Hus och inventarier i vardera *curia* skulle utvärderas jämförande. Enligt kommentar av Diplomatarietutgivaren har det aktuella pergamentsbladet aldrig bekräftats med sigill.

KRITISK GRANSKNING AV ARGUMENTET UTIFRÅN MEDELTIDA GODSAFFÄRER

Den första fråga som uppenbarligen måste ställas är om det byte av egendom mellan Birger Persson och Rörrik Mattsson som anges

24 *Äldre svenska frälseätkter. Ättartavlor. 1-2:1*. Utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt, Hans Gilllingstam och Pontus Möller. Stockholm 1957-2001.

25 I *Äldre svenska Frälseätkter. Ättartavlor*, 1, (1957-1989), s. 34-38.

26 Den klaraste bilden av godsinnehavet lämnas i Birger Perssons testamente från 1327 där godsden fördelas mellan hans tre i livet varande barn, Katarina, Birgitta och Israel; som manlig arvinge får den senare lejonparten. DS 2658/SDHK 3531.

27 DS 1744/SDHK 1717.

28 Antalet vittnen, som kallas »fastar», varierar i tidigare handlingar men ska i Magnus Erikssons lagar från mitten av 1300-talet ha fastställts till 12.

i dokumentet från 1296 alls gick igenom. Man bör i varje fall observera att vissa reservationer förelåg i och med att värdering skulle följa på överenskommelsen. I en slutlig utvärdering är det inte orimligt att innehavet av kvarnar kan ha påverkat utfallet; det är uppenbarligen bara fråga om en kvarn i Finsta men fler än en i Sköldnora. Frånvaron av sigill är inte något absolut bevis om att köpet inte gick igenom. Men den utslagsgivande frågan är vad det var man egentligen bytte eller avsåg att byta? Några svårtolkade termer ställs bredvid varandra. Först och främst gäller här som överordnad term för ägorna *predia*, som i så väl klassiskt som medeltida latin tycks innebära »egendom» utan någon närmare sakdefinition. De ord som sedan förekommer i det aktuella dokumentet, *mansio* och *curia*, är vanliga för gårdar i största allmänhet. Enligt senare tiders diskussioner tycks inte begreppen tydligt specificera arten av gård.²⁹ De används uppenbarligen ganska fritt och om varandra.³⁰ Ytterligare osäkerhet om vad som avses kommer av det faktum att ett latinskt substantiv inte har någon bestämd eller obestämd artikel, varför ett ord som *ex mansio* kan tolkas både som »en gård» och »gården». Att vidare utifrån de latinska termerna verkligen för denna tid definiera en gård som sätesgård är ogörligt. Litet längre fram i tiden förekommer i en del fall – men inte genomgående och konsekvent – till de latinska termerna någon slags kvalificering, så att man till såväl *curia* som

mansio ibland fogar adjektiven *principalis* eller *residentialis*.³¹ Begreppet sätesgård är tydligare i de svenskspråkiga dokumenten, men tycks där användas först från och med 1300-talets senare del.

Hela bytet 1296 kommer att framstå som särskilt gåtfullt när man finner att Rörrik Mattsson från Ask³² (Sollentuna) i ett dokument från 1276, utskrivet i Östra Aros,³³ har till kyrkan i Uppsala testamenterat sin gård Sköldnor (*mansionem meam schioldanor*) med mark och kvarn samt med all fast och rörlig utrustning. Det finns där två tillägg som avser dels att barnen ska gottgöras med mark på platsen eller annorstädes och dels att han själv så länge han lever ska få nyttja egendomen (*bona ista*) och dess avkastning. Vad hade då därefter hänt med Sköldnora? Hur kunde Rörrik under de omständigheterna 20 år senare byta denna gård med Birger? Tog kyrkan inte emot gåvan eller hade Rörrik annullerat sitt testamente?³⁴ Det är helt klart att här saknas dokumentation om skeendena.

Ägoförhållandena vad gäller Sköldnora klarnar i ett betydligt senare stadium. Vare sig Birger förvärvade den egendomen 1296 eller måhanda

29 Begreppen har diskuterats av Carl Göran Andræ, *Kyrka och frälse i Sverige under äldre medeltid* (Studia Historica Upsaliensia 4). Stockholm 1960; Sigurd Rahmqvist, *Sätesgård och gods. De medeltida frälsegodsens framväxt mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria* (Akad. avh. Stockholm) (Upplands fornminnesförenings tidskrift 53). Uppsala 1996; Göran Ulväng, *Herrgårdarnas historia: arbete, liv och bebyggelse på uppländska herrgårdar*. Uppsala 2008.

30 Man kan erinra om vilken uppsjö av ord vi har i svenskan för olika egendomar, en del med tydlig och andra med otydlig etymologi, såsom gods (jfr latin *bona*), egendom, fastighet, jordbruk, gård och sätesgård, herrgård m m. När det gäller det även i andra aktuella handlingar förekommande ordet *villa* anses det snarare än till »gård» hänvisa till »by» eller t o m »marknadsplats».

31 Termerna för egendomar diskuteras noga med anförande av exempel av Rahmqvist 1996, s. 14-34. Principresonemanget ingår i ett avsnitt där just Skällnora används som typexempel. Enligt honom avses med *curia/mansio* snarast själva jordbruksfastigheten och inte byggnaderna som sådana, således inte huset som bostad. Till *curia* i de befintliga latinspråkiga breven finns, som det ser ut vid sökning i databasen, tillägget *principalis* första gången 1334 (DS 3067/SDHK 4062), en text som meddelar att i *omnia bona mea* ingår *curiam principalem cum duobus inquilinis* (klassiskt: ungefär (inne)boende, här eventuellt mindre hus i anslutning till huvudgården). Att en gård överhuvudtaget skulle utgöras av en enda bostad är inte rimligt att anta.

32 Ask/Asker i Bro härad. Rörrik Mattsson heter också Rörrik av Sollentuna och var kanik vid Uppsala Domkyrka dit Sollentuna kyrka var knuten. *Det medeltida Sverige* (DMS) 7 *Attundaland Bro, Färingö, Adelsö, Sollentuna* av Olle Ferm, Mats Johansson, Sigurd Rahmqvist. Stockholm 1992, s. 85 f.

33 DS 610/SDHK 999.

34 Rahmqvist 1996 menar i fotnot 26 på s. 14 att testamentet inte har genomförts. Något dokument mellan år 1276 och 1296 som knyter Rörrik till Sköldnora står inte att finna.

senare ingår Sköldnora i det arv³⁵ som skiftades efter hans död 1327. Gården tillfaller dottern Birgitta, dvs med hennes man Ulf Gudmundsson som förmånstagare. I testamentet förekommer också Finsta, som går till sonen Israel och det torde sannolikt vara gården med allt vad till den hörde; naturligen går huvudgården till ende sonen. Däremot nämns inte Skederid i testamentet. Skaethargh med själva kyrkan som gårdskyrka har ibland föreslagits³⁶ varit granngård till Finsta, kanske t o m den ursprungliga gården för Finstaätten; först senare, har det hävdats, skulle namnet ange en by och socken.

Tolkar man dokumentet om Birgers egendomsbyte med Rörrik så att Birger på allvar lämnade ifrån sig Finsta gård brukar också tilläggas att han 1317 »återköpte gården i Finsta». ³⁷ Här åsyftas då ett dokument³⁸ som är daterat till 1318 (vilket korrigerats till 1317 av utgivarna) enligt vilket en Magnus Nilsson (som inleder Ivar Nilssons ätt³⁹) från Villberga (i Trögds härad) överlåter mot angiven summa pengar hela sin egendom i Finsta (*predia mea singula in finstadbum*; med allt vad han där äger samt innevarande års avrad) till fornelagmannen Birger Persson. Ingenting i detta dokument kan bekräfta att Magnus Nilsson ägde själva huvudgården i Finsta. Inte heller finns någon antydning i bevarat material att Magnus Nilsson skulle ha sin hemvist i Finsta någon gång under perioden 1296 till 1317. Det enda som finns är en handling från 1303 om Magnus Nilsson från Wilberga som hade som granne en Lars i Finsta.⁴⁰

Här bör uppmärksammas ytterligare dokument

ur diplomatariet.⁴¹ År 1301 utfärdar kung Birger av Sverige en handling som innebär att han som tack för tjänst av *dominus Birgerus legifer* överlåter »åtta solidi jord»⁴² i Finsta att brukas och förvaltas fritt av denne och hans arvingar, dvs frälsejord. Man kan till det åtminstone ställa frågan om varför den kungliga gåvan av jordlott hör hemma just i Finsta. Men gällande detta kungliga legat är det av texten inte klart preciserat vad det var för jordstycke som Birger fick som kunglig förläning, om det är ett jordstycke som kom i tillägg till andra Birgers ägor, till och med till huvudgården i Finsta, eller om det åsyftas någon mer perifer del av godset, som vid tiden hade legat direkt under kungen. Man kan i varje fall tänka sig att det vore rimligt att en sådan kunglig förläning skulle behållas av mottagaren.

Med alla reservationer inför förloppet av förvärv av egendom förblir varje förslag om ägoförhållanden genomgående hypotetiskt och slutsatsen kan bara bli att det är omöjligt att med full evidens bevisa vare sig att Birger Persson ägde eller inte ägde Finsta som gård och boställe vid tiden för Birgittas födelse. Lika litet är det klarlagt när Sköldnora gård tillträdde av Finstaätten. Det saknas förvisso helt och hållet underlag i de anförda texterna för att påstå att fru Ingeborg skulle ha befunnit sig på den ena eller andra platsen vid tiden för Birgittas födelse och barnens uppväxt. Frågan om hur och när stormännen och deras familjer bebodde sina gårdar måste genomlysas vidare. Man kan notera av

35 DS 2658/SDHK 3531. Se även ovan, fotnot 26.

36 Ingeborg Wilcke-Lindqvist inleder så sin beskrivning av Skederids kyrka (*Upplands kyrkor* 88), 1998 (4. uppl.). A. Brynielsson, <http://web.comhem.se/skederid> utgår från det och föreslår att Skaetharg var Finstaättens ursprungliga gård, där en gårdskyrka byggdes under Birger Perssons tid.

37 Lejdeby s. 124.

38 DS 2154/SDHK 2876.

39 *Äldre svenska Frälsesläkter. Ättartavlor*, 1, (1957–1989), s. 64–67.

40 DS 1400/SDHK 2027.

41 DS 1342/SDHK 1943. Därtill kan i sammanhanget nämnas ytterligare ett dokument. De allra flesta brev och handlingar i diplomatariet har en angivelse om utfärdandeorten. Den 20 januari 1301 utfärdades ett dokument om arvet efter Birger Perssons förvaltare i Finsta som anger inte bara Birger Persson som närvarande utan även fru Ingeborg som bevittnar handlingen (DS1336/SDHK 1936), de var alltså närvarande just i Finsta. Men det att gården hade en förvaltare (*villicus*) har, tvärt emot all rimlighet, använts som tilläggsargument för att Birger Persson med familj inte bodde på gården!

42 Detta uttryck tycks kunna transformeras till det svenska »8 örtugland», vilket betecknar inte bara ett värde utan en viss area, vars omfång forskarna inte är helt ense om.

de handlingar som finns kvar att Birger lagman själv ofta var på resande fot i tjänsteärenden.

ARGUMENT RÖRANDE
LOKALBETECKNINGEN »FRASTAD»
I KANONISATIONS AKTERNA⁴³

Ett andra argument utöver det som här diskuteras angående Birger Perssons godsinnhav har också framförts i ovan nämnda Upplands Väsbypublication och måste även det betraktas närmare. Man kan då först erkännande konstatera att det fanns en klar förbindelse för Finstaätten även med det området. Redan från 1269 finns det dokument som visar att Birger Perssons far, Peter Israelsson, ägde jord i Val-lentuna härad, närmare bestämt just i Rumbys socken. Den egendomen, som i dokumentet inte betecknas med något ord för gård, ärvdes av Birgers bror, domprosten Israel, och skulle enligt brödernas mening stanna i släkten; att så skedde framgår av Birgers testamente.⁴⁴ Själva gården Rumbys gav namn åt en ätt⁴⁵ som också stod i ett direkt släktskapsförhållande till Birger Perssons första, barnlösa hustru Kristina. Eds socken gränsar till Fresta socken.

Men Fresta kom alltså in i bilden i samband med Sköldnora gård, som bevisligen ägdes – efter en oklar tidpunkt – av Birger Persson, ärvdes av Birgitta och genom hennes ättlingar kom att testamenteras till Vadstena kloster.⁴⁶ Själva namnet Fresta – om man nu kan tillåta sig att så läsa ordet Frastad som står i texten⁴⁷ – finns med

i samlingen av kanonisationsakter utgivna av Isak Collijn.⁴⁸ Birgittas lokala bakgrund berörs i akterna helt kortfattat. Utgivaren har prompt och utan diskussion i sin transkription av den latinska texten inom parentes justerat namnet till Finstad. I sin inledning säger dessutom Collijn (s. X) att »de svenska person- och ortnamnen hava här mången gång svårt förvanskats, vilket naturligtvis får föras på den italienske skrivarens räkning» och det hänger samman med vad han vidare säger (s. XIV) om att på grund av skrift och papper kan A14 i KB, »med stor sannolikhet bestämmas som en i Rom av italienska skrivare utförd handskrift». Collijn föredrar att datera denna handskrift till en tidpunkt helt snart efter kanonisationen 1391. Att här är skrivet *de civitate Frastad*, och inte *de parochia Frastad*, vilket i så fall vore det naturliga för en kyrkligt och lokalt välinformerad person,⁴⁹ pekar också på okunnighet, kanske redan hos den första uppgiftslämnaren, och det bör snarast bidra till tveksamhet inför att acceptera läsningen. Bland fel och missuppfattningar av ganska grovt slag i texten *Acta et processus* när det gäller Birgittas tidiga historia kan som exempel utpekas hur hennes mor genomgående anges med namnet Sygrid/Sygid, vilken inte var hennes mor utan mormor; det rätta namnet Ingeborg förekommer inte alls. Man frågar sig hur den handskrivna notisen om orten såg ut

---

handskrifterna (se fotnot 6 ovan) står i stället Fristad. Fresta nämns ytterst sällan i Diplomatariet, dock vid något tillfälle i formen »Fristad». Skrivningen Frastad har tidigare omnämnts med utpekande av Fresta som möjlig tolkning i förbigående av den välrenommerade Birgittakännaren Birgit Klockars, i hennes Birgittabio-grafier, t ex *Birgittas svenska värld*. Stockholm 1976, s. 33. Hon nämner där även vissa medeltida dokument men erkänner samtidigt att Birgittas födelseort inte kan fastställas; hon föreslår bara att »(a)ntagligen bodde lagmansfamiljen i varje fall växelvis på Finsta, på Skällnora och andra gårdar».

43 *Acta et processus* 1920, se fotnot 6 ovan.

44 DS 1364/SDHK 1971. Om Birgers testamente, se ovan.

45 *Äldre svenska Frälsesläkter. Ättartavlor*, 1, (1957–1989), s. 183–185.

46 Att Sköldnora var Birgittas barns »rätta moderne» och därför hör till Vadstena kloster sägs i det slutliga stad-fästandet 1396 genom Birgittas dotterdotter Katarina Knutsdotter (SDHK 14642). Genom detta hävdar hon att godset inte bör ägas av släkten Ribbing med vilken Birgittas dotter Märta, mor till Katarina, var lierad genom sitt första äktenskap, vilket inte var av Birgitta själv väl accepterat.

47 Läsningen »Frastad» torde innebära att man måste lämna åt sidan namnforskarnas etymologi som knyter platsen till Frö. I en av tre av utgivaren redovisade

48 Den svenske utgivaren av kanonisationsakterna, Isak Collijn framhåller att det är känt att 30 skrivare i Rom gjorde tillsammans 16 avskrifter 1391 genom Birgittas vän och ledsagare Magnus Petri försorg. Se (fotnot 6 ovan) *Acta et processus*, ed. 1924–1931, s. III och *Acta et processus* 1920, s. XVI f.

49 *civitas* kan knappast hänvisa till annat än en stad eller större ort.

– en möjlig felläsning av namnet Finstad som Frastad måste tas i beaktande.⁵⁰

SLUTLIG BEDÖMNING AV VAD VI
KAN VETA OM HELIGA BIRGITTAS
FÖDELSEPLATS

Så är båda de huvudargument som framförts om att Birgitta skulle vara från Fresta, Upplands Väsby kommun – några dokument ur *Svenskt Diplomatarium* och ett ord i kanonisationsakterna – synnerligen svaga. De ger inget som helst utslag för att man bör byta Finsta mot Fresta som födelse- och speciell minnesplats för Heliga Birgitta. Två osäkra argument förstärker inte varandra i en bevisföring. Det rör sig om ett par textställen som har brukats som historia utan att de har tolkats på ett trovärdigt sätt och de kan därför inte erbjuda underlag för några verifierbara slutsatser. Ändå har de påtvingats en status av historiskt faktaunderlag och det i avsikt att etablera en form av lokal Birgittakult. Det finns ingen anledning att på någon historisk grund, verklig eller tillskapad, inrätta nya kultplatser för Birgitta. Den enda egentliga plats som kan göra anspråk på att vara vallfartsort i Sverige är Vadstena, som så varit ända sedan kanoniseringen av heliga Birgitta.

På Fresta församlings hemsida tar sig bruket av historia uttryck i att man där kan läsa om en konstruerad föreställning »att Birgitta både döpts och firat gudstjänst i Fresta kyrka och föreställa oss hur hon som barn suttit och betraktat 1200-talskrucifixet med stora ögon och funderat på berättelserna om Jesus, Maria och helgonen!»

Även om, enligt samma slutsatser som dragits ovan om källorna, det inte heller går att fastställa att Birgitta föddes och växte upp på Finsta

gård i Skederids socken finns det en helt annan kvalitet i Birgittas anknytning till Finsta. Det är inte fråga om något ensidigt projekt utan uppfattningen grundar sig på den obrutna traditionen därom som inte bara är lokal utan allmänt accepterad. Till detta kommer att Birgitta redan i etablerad medeltidshistoria omtalas som tillhörig Finstaätten. Det är fråga om en långvarig reception av en berättelse som funnits tillgänglig i människors medvetande ända från tiden före reformationen. Visserligen kan också den berättelsen dekonstrueras, men för en förnyad rekonstruktion av den bilden av historien föreligger ändå ett antal bitar att bygga samman, om än inte till ett absolut och säkrat mönster så i varje fall till en brukbar historisk berättelse.

***

Avsikten med denna artikel har inte varit att bidra till synen på gestalten Heliga Birgitta, hennes person och roll. Den har i stället sitt ursprung i en reaktion av kritik mot hur den historiska bilden av hennes ursprung har omkonstruerats för att brukas i lokalpolitiskt sammanhang. Uppmuntran att skriva om frågan fick jag först från till Finsta och Finstastiftelsen anknutna personer, men i all synnerhet av professor Oloph Bexell, som kontinuerligt har givit goda råd. Många goda synpunkter har kommit mig till del från professorerna Monica Hedlund, Hans Helander och Bertil Nilsson samt från TK, FK Fredrik Santell. Min tacksamhet är stor till dem och till flera vänner som visat sitt intresse.

***

50 Svensk expert på medeltida handskrivet material är professor Monica Hedlund, som meddelar följande i ett e-brev: »Att tänka sig att en italiensk skrivare i Rom har tolkat ett abbrevierat Finstad som Fristad eller Frastad låter ganska enkelt, en ra-abbreviatur eller en enkel r-hake skulle lätt ha kunnat förväxlas med en *linea nasalis*».

Summary

HISTORY MADE UP: THE CASE OF SAINT BIRGITTA'S BIRTHPLACE

Saint Birgitta was born in 1302 or 1303 as a daughter in a noble and politically influential family of the time. Her father was an important law speaker in Royal service, owning several estates in Middle Sweden. Most important was the manor Finsta in the province of Uppland near the eastern coast of Sweden. This being the principal estate of Birgitta's father, Birger Persson, she has been identified as belonging to the »Finsta family». For that reason it is traditionally held since at least the 15th century that St. Birgitta also was born at Finsta, even though it seldom has been considered important enough to be mentioned by her many biographers from recent times.

In a publication about the local history of the municipality of Upplands Väsby from 2011 it was suggested that Birgitta was born in the parish of Fresta in the area. As an invented tradition the idea has been adopted and emphatically stressed by the church of Fresta as well as promoted by the municipality, obviously in order to provide the place with a marked identity.

There exist a lot of saved records concerning ownership of land and estates from the Middle Age at the National Swedish Archives (collected as *Diplomatarium Suecanum*), but it must already at the outset be cautioned that the preserved documents do not provide a complete story about the transactions of the propertied gentry of the time. The texts must be read very

cautiously. The reasons are that not all records have been saved to the posterity; the Latin terms used for property, estate, manor, land and their buildings, etc. are far from clear as they are used in the documents; no testimonies of actual implementing the recorded transactions are available.

The assumption about Fresta as the birthplace of Birgitta is based mainly on two documents from the Middle Age. The first one is drawn from the collection of documents at the National Archives, being a contract between Birgitta's father and a person, Rörík Mattsson, in the area adjacent to Fresta (this place not being mentioned), concerning an exchange of estates. The second record used is a variant reading 'Frastad' for a probable 'Finstad' in the acts of canonization of Birgitta 1391. A necessarily more cautious reading of these records, together with other documents from the time concerned, shows that the conclusion drawn is far too hasty for the idea to be accepted as a fact.

The suggestion is rather a presumptuous attempt to use history to establish a certain identity of a locality and in this case even promoting it to be a holy ground for pilgrimage. It is evidently quite impossible to conclude at which estate the wife of the prominent father of Birgitta lived at the time of Birgitta's birth and childhood. The birthplace of Birgitta cannot decidedly be established to have been either Finstad or Fresta. But in lack of proof of where St. Birgitta was born the well recognized tradition about her domicile at early age together with her family in Finsta is preferable to any new, unverified invention of historical events.

